

УДК 94(477.87)«1703/1711»: 323.1

Соціальні та економічні наслідки національно-визвольної війни Ференца II Ракоці для русинів Північно - Східної Угорщини

Т.О. РОМБАЙ

Ужгородський національний університет, м. Ужгород, Україна, E-mail: fibor10@meta.ua

Авторське резюме

Статтю присвячено аналізу ролі Сполученого Королівства та Сполучених Штатів Америки в операції Пі. Дана праця присвячена висвітленню соціально-економічних наслідків визвольної війни під проводом Ференца Ракоці II (1703-1711 рр.) для русинів Північно-Східної Угорщини і дії австрійської влади після придушення війни. Враховуючи те, що велика кількість джерел доступні тільки на угорській мові дана праця є надзвичайно актуальною. В ній проаналізується процес поступового занепаду господарства русинів спираючись на податкові переписи. У праці висвітлюється форми і способи дії австрійської влади після придушення визвольної війни і відповідно економічні наслідки, які поклали свій відбиток на стан господарства русинів Північно-Східної Угорщини. Висвітлюється вірність русинів Ференцу Ракоці II незважаючи на суворі покарання з боку австрійської влади. На основі статистичних даних порівняно економічне і соціальне становище русинів від початку XVII ст. і до першої чверті XVIII ст.

У представленій статті автором аналізується перелік тих сіл і комітатів, які брали активну участь у війську мукачівського князя Ференца Ракоці II. На основі статистичних даних порівняно економічне і соціальне становище русинів від початку XVII ст. і до першої чверті XVIII ст.

Ключові слова: Ференц Ракоці II, русини, Мукачівська і Чинадієвська домінія, Північно-Східна Угорщина, німецькі колоністи, національно-визвольна війна (1703-1711 рр.).

Of social and economic impact of the Ferenc II Rakoczi national liberation war for rusyns the North-Eastern Hungary

T.O. ROMBAI

Uzhorod national university, Uzhorod, Ukraine, E-mail: fibor10@meta.ua

Abstract

This paper deals with the social and economic consequences of the liberation war led by Ferenc Rákóczi II (1703-1711) for the Ruthenians of the Northeastern of Hungary and the Austrian government after the suppression of the war. Given that a large number of sources are available only in Hungarian, this work is extremely topical. In the labor process of gradual decline proanalizuyetsya Ruthenians economy based on tax census. The paper highlights the forms and methods of action of the Austrian government after the suppression of the liberation war and therefore economic consequences that put their mark on the state of the economy Ruthenians Northeast Hungary. Covered allegiance to Rusyn Ferenc Rákóczi II despite the harsh punishment by the Austrian authorities.

In the present article the author examines the list of towns and counties actively participated in Mukachevo troops of Prince Ferenc Rákóczi II. Based on statistical data relative economic and social situation of the Ruthenians of the early seventeenth century. and the first quarter of the eighteenth century.

Keywords: Ferenc II Rákóczi, ruthenians, Mukachevo and Chynadiyevska dominion, North-Eastern Hungary, German colonists, national-liberation war (1703-1711).

© Т.О. Ромбай, 2013

Аналіз досліджень і публікацій. Велика кількість досліджень присвячені національно-визвольній війні під керівництвом Ференца Ракоці II, які стосуються лише передумов, причин і ходу війни. Але чомусь поза увагою дослідників залишилось економічне і соціальне становище русинів Північно-Східної Угорщини, в тому числі і Закарпаття, які від початку війни і до її кінця воювали на боці князя.

Великий науковий інтерес викликає праця угорського історика А. Годінки [12], в якій він дає кількісний аналіз русинів, які брали участь у визвольній війні від початку і до її завершення (1703-1711 рр.) В кінці монографії А. Годінка проаналізував, як впливала війна на погіршення економічного становища русинів, спираючись на статистичні дані. Як свідчить і назва монографії, Ференц Ракоці II у своїх мемуарах назвав русинів найвірнішим народом (*gens fidelissima*), на що вони дійсно заслужили. Годінка охарактеризував способи протесту з боку русинів проти австрійської влади і після смерті князя.

Монографія О. Мицюка [4] заслуговує на увагу при вивченні економічного і соціального становища русинів від першої чверті XVI ст. до середини XIX ст. Цінна монографія тим що, як і попередня монографія, спираючись на податкові та урбаріальні переписи, дає чітку картину того, скільки русинів покинули свої землі після завершення визвольної війни і дії австрійської влади щодо русинів. Дає коротку характеристику про позаекономічні фактори, які негативно вплинули на стан господарства русинів після завершення боротьби проти Габсбургів.

Метою дослідження є з'ясувати наслідки визвольної війни і вплив Габсбургів на економічне становище русинів Північно-Східної Угорщини після поразки у війні під керівництвом Ференца Ракоці II.

Наукова новизна дослідження полягає у розкритті поступового занепаду господарств русинів, спираючись на порівняльні статистичні дані які до цього часу тільки угорські історики використовували у своїх працях.

Виклад основного матеріалу. Економічне становище Угорщини після придушення повстання було вкрай важким. Тривале турецьке панування й безперервні війни розорили країну і призвели до знищення матеріальних цінностей та падіння продуктивних сил [2, с.453]. Зменшилося і населення [3, с.44]. Якщо у другій половині XV ст. в Угорщині нараховувалося 4 млн. осіб, то за податковими переписами, проведеними у 1715-1720 рр., населення країни не перевищило 3-3,5 млн. осіб [2, с.349] (тим часом як в Європі в той же час населення виросло з 80 до 130 млн. осіб) і взагалі було розподілене по території країни нерівномірно [13, с.452]. Ця ситуація погіршувалась після

поразки у національно-визвольній війні Ференца Ракоці II. Як свідчать джерела, тільки в комітаті Саболч за 12 років (1724-1735) покинуло 1347 кріпосних сімей [1, с.218]. Це була своєрідна форма протесту селянства проти феодалного гніту. Державна влада майже не надала допомоги поміщикам у їх прагненні утримувати селян. Вона була зацікавлена в освоєнні спустошених земель. Поряд із представниками угорських феодалів щедро були нагороджені імперські генерали і чиновники. Надзвичайно велике володіння в комітатах Чонград і Заранд отримав у 1720 році військовий постачальник Іоан Гаррукери. Пізніше йому був присвоєний баронський титул [10, с.82]. На спустошених землях з'явилися німецькі колоністи, більшість з яких була католиками. Був розроблений план переселення в країну іноземних колоністів, яким пропонували великі пільги, ніж іншим переселенцям. Крім економічних причин їх переселення, треба було, за задумом уряду, сприяти онімеченню населення в укріпленні позиції католицької церкви. Після Сатмарського миру посилилось матеріальне багатство колишніх лабанців, які залишились вірними австрійцям в роки визвольної війни. Були нагороджені і ті, які хоча приєдналися до куруців, але допомогли в заключенні миру [2, с.456]. Так барон Каролі Шандор отримав у винагороду 4 маєтки і титул графа та військово-взвання імперського генерала [3, с.47]. Конфісковані казною величезні володіння Ференца Ракоці II включали 31 місто 68 сіл, 1900 т. хольдів земель також були в користуванні у представників австрійської аристократії [14, с.320-321]. Саме крупні володіння із центром Мукачеве були передані Бамберському єпископу графу Шенборну [2, с.456]. Їхні землі Діосег, Онод, Дебрецен, Шарошпатак перейшли під владу феодала Дітріхштейна [3, с.47].

Хоча за умовами Сатмарського миру всі учасники повстання одержували амністію, австрійські власті продовжували гоніння на селян і міщан, які брали участь у повстаннях, у селян конфісковували землі, ліси, пасовиська і передавали їх магнатам, що залишилися вірними австрійському цісареві, у ремісників і купців відбирали навіть ті купці привілеї, які вони мали раніше [5, с.130]. Після придушення національно-визвольної війни Габсбурги конфіскували маєтки тих угорських дворян, які виступали проти Австрії, і передали їх в основному чехам та німцям. Міста позбавляли привілеїв і обкладали податками [5, с.130].

Австрійські власті вдавалися до масових репресивних заходів проти учасників визвольної війни на Закарпатті. Масові екзекуції були проведені на Ужанщині, Мукачівщині, Берегівщині та в інших районах Закарпаття, де у свій час точилися бої повсталіх з австрійськими військами [5, с.131]. Карали чоловіків і жі-

нок, дітей і стариків. Деякі села були стерті з лиця землі, а люди, які залишилися живими, змушені були ховатись в горах і навколишніх лісах. Переписи 1715-1720 років дають схожу картину і на 1715 рік на Ужанському комітаті і на 1715 р. село Циганівці було майже незаселено, село Собранці (суч. Словаччина) зруйноване - у ньому залишилося тільки дві сім'ї, у Руському Мочарі - лише одна родина; Вербовец і Загор зовсім спустіли. На 1720 рік села Середне та Ястріб і далі залишаються пустими, мешканці В. Лазів і Нижне Солотвино в переважній більшості своїй потікали в ліси і жили в колибах [5, с.42]. В районі Шароша, на території Східнословачького краю, в селах Верхньому Комарнику і Градіску залишився тільки один священник. Протягом 1715-1720 років спорожніли села Шарбов, Верхня Гута, Нижня Гута, Болярів. Багато таких сіл було і на Земплениці. В деяких селах нараховувалися десятки нечійних дворів: у Чертіжному-55, Міжлаборці-39, Гобурії і Нехваленій Полянці-26, Бджолинім-52. За підтримку національно-визвольної війни цісарські війська руйнували, проводили масові арешти місцевих жителів і заковували їх у кайдани. Цісар наказав за антифеодальні виступи зруйнувати навіть Хустський замок. Уцілілі замкові допоміг лише випадок: у 1717 році в околицях Хуста з'явилася 20-тисячна татарська орда. Гарнізон замку діяв спільно з місцевими ополченцями і завдав сильного удару орді біля Вишкова. Місто і замок були врятовані. Проте від орди потерпіло населення деяких сіл [4, с.43].

Намагаючись установити реальну кількість платників податків, австрійський уряд у 1715 році вирішив провести перепис усього населення Угорщини. Однак цифрові дані перепису у 1715 року не задовольнили імператора Карла V. Уряд наказав провести повторний перепис в 1720 році. Щоб добитися більшої об'єктивності переписчиків, їх підбирали з інших комітатів розсилали в різні частини Угорщини. Переписи свідчать про скорочення населення, зменшення північних площ та худоби, економічний занепад угорських, словацьких, українських селянських господарств [6, с.69-70].

Згідно з переписом 1720 року на Закарпатті, куди входили в той час Капушанський і Собранецький, а також Сігетський округи, було 16 міст та містечок, 633 села. Тут проживало 90126 осіб чоловічої статі. Якщо врахувати жінок і дітей, то все населення Закарпаття не складало і півмільйона чоловік. В усій Угорщині в той час жило 2582598 чоловік [6, с.70].

Та чи не найбільше від війни за «волю» потерпів Березький комітат. Переписи 1715 та 1720 року засвідчують тут майже загальне обезлюднення і запустіння. У 1718 році в 56 селах Мукачівської домінії налічувався 1031 наділ, з яких 857 не оброблялися. Оскільки на-

селення втекло в ліси, де переховувалося або загинуло в тяжких боях внаслідок репресії [5, с.131]. Дворяни захоплювали залишені селянські господарства, розширяли свої володіння за рахунок общинних земель та селянських наділів, вимагали від уряду повного прикріплення селян до землі, заборони переходу і повернення селян-втікачів попереднім їх власникам. На початку XVIII ст. рідко який селянин володів повним земельним наділом. На Марамароціні, відзначали переписчики 1720 року, «кріпак, наділений повним наділом, траплявся так рідко як біла ворона» (egész telkes jobbágy ritka aká r a fehér holló) [6, с.71].

Захоплюючи землі повсталих, австрійські власті створювали великі латифундистські землеволодіння і передавали їх новим господарям. Найбільше землеволодіння Ференца Ракоці II з центром Мукачеве потрапило у 1726 році до рук майнцького архієпископа графа Лотара Шенборна, а пізніше, у 1728 р. – до його племінника Фрідріха Карла Шенборна. Утворилась величезна Мукачівсько-Чинадієвська латифундія, що охоплювала 152 села, чотири міста та 15 присілків з населенням 14 тис. чоловік. У Марамороському комітаті було багато маєтків, які прибрав до своїх рук граф Телекі, в Угочанському – барон Перені, в Ужанському – графи Баркоці, Сатмарі тощо [5, с.133]. Щодо Ужгорода то разом із замком і селянами Ужанської долини перейшов у розпорядження казни. Надзвичайно повільними темпами відроджувалась економіка краю після поразки в національно-визвольній війні. В результаті війни близько половини сіл, наприклад Мукачівської та Ужгородської домінії, збідніли настільки, що не в змозі були обробляти навіть свої невеликі наділи. Різко зменшалось поголів'я худоби. Лише 1704 по 1729 р. у Мукачівській домінії кількість волів і свиней зменшилась удвічі, а коней з 1675 року по 1715 рік на 83,3%. Переважна більшість селян знаходилась у повній кріпосній залежності від своїх панів, причому барщина постійно зростала. У Мукачівсько-Чинадієвській домінії Шенборна, наприклад, кріпосні становили 73%.

Русинські куруці до кінця визвольної війни воювали із Ференцем Ракоці II і після 1711 року склали зброю, не повертаючись до своїх сіл [8, с.28]. Багато русинських куруців і їхні сім'ї в більшості повтікали до сусідніх цісарських комітатів, насамперед до Угочи і Саболча [8, с.28].

Не маємо даних про кількість спустілих осад порожніх ділянок саме на 1711 р., але близькі переписи 1715-1720 рр., на яких зупинимось далі, показують, що через війни Ференца Ракоці II стан заселеності в порівнянні з 1691 р. не змінився на краще. На це вказував уже Бідерман у 1862 році. Говорячи, що нашествия й війни забирали часто з русинського

населення кожного десятого [7, с.9]. Ось приблизний числовий вияв руйни, завданої угорському населенню війнами за «волю» і різними природними катастрофами, за даними урбаріальних списків: кажемо це приблизний, бо урбаріальні дані є даними статистичними. Але все ж це єдине числове джерело і воно може на деякі роки характеризувати дійсний стан господарства. По Мукачівській домінії було:

Рік	село	населена	земельна ділянка	з них пустих	кріпаків
1682	145	13	2770	972	3739
1689	115	34	?	?	955

Селянам Мукачівської домінії належало:

Рік	ко-ней	волів	ко-рів	овець і кіз	сви-ней	вуликів
1625	752	7945	8889	13229	55500	-
1645	880	5741	5247	9258	12755	-
1682	707	3601	4590	12188	6233	1723
1691	101	309	446	792	481	140
1704	289	1646	1511	3834	2010	-
1711	213	938	1677	904	502	-
1729	226	773	1696	1957	1047	-

За чверть століття поголів'я худоби не зросло, а значно впало. Поголів'я овець і свиней зменшилося майже в два рази. В 1734 році на 2500 селянських господарств Мукачево-Чинадіївської домінії припадало 150 коней, 1282 воли, 2595 овець і кіз, 1247 свиней, 2004 голови великої рогатої худоби. В середньому на одне селянське господарство припадало по одній вівці, на 2 господарства-один віл і свиня на 3 господарства – дві корови і на 17 господарств-один віл.

Поголів'я худоби русинів Мукачівської домінії:

Рік	ко-ней	волів	ко-рів	сви-ней	овець	вуликів
1672	707	3601	4590	6133	12488	1732
1691	101	309	446	481	792	140

[13, с.32].

У селах Чинадієво:

Рік	ко-ней	волів	ко-рів	сви-ней	овець	вуликів
1648	338	1432	1697	1405	4597	-
1691	58	114	175	42	352	20
1699	71	289	462	232	1100	-

[4, с.32].

По Сатмарському миру з'явилися нові причини переселення людей і нові опустілі ділянки. Після придушення повстання Ференца Ракоці II помста переможця впала не тільки на поземельну аристократію і шляхетство замішану у повстанні: їхні маєтки було масово конфісковано. Тим же конфіскатам віддано й землі міщан та кріпаків, що брали участь у повстанні хоч би й не з доброї волі теж, і деякі землі містечок. Повна картина конфіскації не досліджена. Наприклад Ужгород втратив при тім лісову площу і деякі винниці й багато конфіскованих селянських ділянок у с. Лучках (недалеко від Мукачева) і т. д.

Наступним законодавством і конфісковані селянські ділянки як порожні дозволили прилучити до панських біртоків (маєтків), тобто до нових поземельних зверхників, яким перейшли конфісковані маєтності повсталого шляхетства. Конфіскації мали своє значення, але головні причини дальшої міграції частини населення полягало в стихійних катастрофах погости в пережитках невдалої війни, які включали присутності в краї і пересування на головних дорогах цісарських військ, які не звикли церемонитися з простою людністю, а часто і в незграбній несправедливій податковій системі, за якої не числилися з платіжною здібністю селянства, а вибивали з нього надзвичайні податки і повинності, не зупиняючись введенням військових наїздів та постойв. Але сепешська палата мала список, який виник у 1711 р. Дізнаємося, скільки їх було на 1714 рік. Відповідно про село поіменно. Тоді було взагалі 12 русинських сіл зі 476 кріпаками, тобто на 1-1 село припадали 4-4 кріпаків [12, с.39].

На початку визвольної війни список згадує 85 сіл і 1170 кріпаків, із цифри видно надзвичайне зруйнування через що пропадали кріпаки після складання зброї. Із тих, які у 1704 р. пішли воювати, у 1711 р. не з'явилися більше ні у 1723 р. ні у 1729 р., не згадуються і в урбаріальних списках. Хоча більшість із них у 1704 р. мали від 15 до 25 років [12, с.40]. Зменшилася і кількість тих кріпаків, які залишилися вдома. Доки у 1704 р. на 9 сіл 1170- тобто на 1 село в середньому припадало 12 кріпаків, то до 1711 р. ця цифра зменшилася на 4 [15, с.18].

Але були і такі села, де взагалі залишалася 1-1 людина. А всі інші ділянки спорожніли. Більшість кріпаків Північно-Східної Угорщини (Фелвідека) втекли до сусідніх Угорських комітатів Саболча, Угоча, одне слово до сусідніх угорських комітатів. Якщо брати по загальному зруйнуванню, то можемо побачити, що з домінії русинських сіл із 1170 ділянок тільки 334 оброблялися, а 844 були незайняті, тобто на одну ділянку припадало дві пусті ділянки в русинських селах домінії тільки кожна третя

ділянка оброблялася. А визвольна війна 1703-1711 років настільки зламала їх, що не могли повернути становище до 1672 року. Щоб це простежити є певна статистика.

Належало селянським господарствам у Маковецькій домінії:

Рік	ко-ней	волів	ко-рів	сви-ней	овець	вули-ків
1675	678	2449	2260	3133	2347	455
1690	318	1362	1340	819	1446	482
1711	213	988	747	502	904	251
1717	91	305	279	-	-	-

[13, с.32].

Населенню Маковецької домінії належало в 1717 році у 10 разів менше худоби, ніж в останній чверті XVII ст. Особливо катастрофічне становище тут, як і на Мукачівщині, складалося з тяглом: коней залишилося на 83% волів – на 87,5%. Кількість корів зменшилася майже на 2 тисячі голів. Із 587 селянських господарств Ужгородської домінії кінця XVII- початку XVIII ст. не мали: тягла-366, корів-165, овець-485 господарств. Таким чином, 63% селян Ужгородської домінії зовсім не мали худоби.

Висновки. 27 років після Майтеня і 3 роки

після смерті князя у 1738 році доклали до сепешської палати, що кріпаки мукачівської домінії повстають. Коли в церкві оголосили, щоб молилися за імператора, який воює проти турків, селяни почали висловлювати невдоволення, що вони не будуть молитися за імператора, який їх обкладає податками, митами і іншими повинностями, а краще будуть молитися за старого доброго князя за Ракоція, щоб він повернувся до них. Обвинувачення виявилися правдивими. Найактивніших покарали – 60 ударів палкою на ринковій площі Мукачева перед народом, який зібрався на ярмарок [14, с.18]. Завершення визвольної війни (1703-1711 рр.) призвело до економічного занепаду господарства русинів. Найкраще це можемо побачити на основі статистичних даних, які можемо співставити і простежити становище русинів у першій чверті XVII ст. і після завершення національно - визвольної війни. Найкраще це висвітлив А. Годінка і О. Мицюк вони, спираючись у своїх працях на статистичні дані, дали реальну картину про економічне становище русинів протягом XVII ст. і після завершення визвольної війни, наслідки якої стали катастрофічними для русинів Північно-Східної Угорщини, незважаючи на репресії і переслідування та погіршення матеріального і соціального становища і на каральні експедиції, русини й надалі залишилися вірними Ференцу Ракоці II.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Ачади И. История венгерского крепостного крестьянства. - М: Пер. с венгерского, 1956.-180 с.
2. История Венгрии. В 3т.-М.: Наука, 1971.-Т.1.- 643 с.
3. Очерки новой и новейшей истории Венгрии.-Москва.: Издательство социально-экономической литературы, 1963.-415 с
4. Мицюк Олександр. Нариси з соціально-господарської історії Підкарпатської Русі Т II: доба феодальна кріпосницька (від другої чверті XVI до половини XIX ст.) 18 малюнками. – Прага: Друкарня Р. Грдлічки, 1938.– 390 с.
5. Нариси історії Закарпаття. Том I (з найдавніших часів до 1918 року). – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно-видавничий відділ Закарпатського обласного управління по пресі, 1993.- 436.; 78 с.іл.
6. Шульга І. Г. Соціально-економічне становище Закарпаття в другій половині XVIII ст. – Ужгород, 1962.- 180 с.
7. Bidermann Ignac Hermann. Die Ungarischen Ruthenen ,Ihr wahnggebiet ihr Erwerb und ihre geschcte. Innsbruck, 1862.- 140 d.
8. Bonkáló Sándor. A rutének (Ruszinok).– Budapest: Franklin –Társulat kiadása, 1940. – 180 о.
9. Bonkáló Sándor.– Pécs: Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda RT Pécssett, 1935. – 80 о.
10. Eble Gábor. A Harruckern és a Károlyi család.-Вр: Genealógiai tanulmány/.eredeti kutfők nyomán irta .,Horn-yanszky Viktor, 1895.- 82 l.
11. Ember Győző. A feudális habsburg abszolutizmus hatalmi szervezetének kiépítése Magyarországon.- Вр: 1711-1775-MTA II, 1962.- 442 о.
12. Hodinka Antal. II Rákóczi Ferenc fejedelem és a «gens fidelissima».- Pécssett: Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda RT, 1937.- 64 о.
13. Hodinka Antal. A kárpátaljai rutének lakóhelye gazdaságuk és multjuk. – Budapest: Apostol nyomda RT nyomása, 1923.– 48 о.
14. Magyarország története.– Budapest: A magyar tudományos akadémia történettudományi intézete – .Gondolat könyvkiadó, 1971. I kötet 3 kiadás – 622 о.
15. S.Benedek András. A gens fidelissima: a ruszinok. – Budapest: Felelős kiadó.Belváros-Lipótváros ruszin kissebségi önkormányzat, 2003. – 64 о.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2013

REFERENCES:

1. Acady I. Istorija vengerskoho krepostnoho krestjanstva (History of the Hungarian feudal peasant serfs). M. 1956. 180 p.
2. Istorija Vengriji (History of Hungary) v 3t. M.: Nauka,1971. Vol.1. 634 p.
3. Ocerku novoj i novejszej istoriji Vengriji(Essays modern Contemporary history). *Izdatelstvo socialno ekonomiceskoj literature*, Moskva,1963, 415 p.
4. *Micjuk O.* Narusu z socialno-ekonomice stanovuce Zakarpatja v druhij polovene XVIII st.(vid cverte XVI do polovene XIX st) 18 maljunkamu (Essays on the social and economic history of Carpathian Ruthenia T II: Night feudal serfdom (XVI of the second quarter to half of the XIX century.),1938. 390 p.
5. Narusu istoriji Zakarpatja. Tom I (z najdavnisih casiv do 1918 r) Uzhorod (Essays history of Transcarpathia. Tom I. (from ancient times to 1918).1993. 436 p.
6. *Sulha I.* Socalno-ekonomice stanovece Zakarpatja v druhij polovene XVIII (socio -economic situation in Transcarpathia in the second half of the XVIII century). Uzhorod. 1962.180 p.
7. Bidermann Ignac Hermann. Die Ungarischen Ruthenen ,Ihr wahnggebiet ihr Erwerb und ihre geschcte. Innsbruck, 1862. 140 p.
8. Bonkáló Sándor. A rutének (Ruszinok) In Ruthenians (Ruthenians) .– Budapest: Franklin –Társulat kiadása, 1940. 180 p.
9. Bonkáló Sándor. A kárpátaljai rutén irodalom és művelődés.– Pécs: Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda RT Pécssett, 1935. 80 p.
10. Eble Gábor. A Harruckern és a Károlyi család. (The Harruckern and Charles family) - Bp: Genealógiai tanulmány/.eredeti kutfők nyomán írta .,Hornyanszky Viktor, 1895. 82 l p.
11. Ember Győző. A feudális habsburg abszolutizmus hatalmi szervezetének kiépítése Magyarországon.(The feudal organization of constructions Habsburg absolutism of power in Hungary). Bp: 1711-1775-MTA II, 1962. 442 p.
12. Hodinka Antal. II Rákóczi Ferenc fejedelem és a «gens fidelissima»(Francis II Rákóczi and « gens fidelissima). Pécssett: Dunántúl Pécsi egyetemi könyvkiadó és nyomda RT, 1937. 64 p.
13. Hodinka Antal. A kárpátaljai rutének lakóhelye gazdaságuk és multjuk.(The Transcarpathian Ruthenians, place of residence and economic past.). Budapest: Apostol nyomda RT nyomása, 1923. 48 p.
14. Magyarország története(History of Hungary). Budapest: A magyar tudományos akadémia történettudományi intézete – .Gondolat könyvkiadó, 1971. I kötet 3 kiadás. 622 p.
15. S.Benedek András. A gens fidelissima: a ruszinok. (gens fidelissima : the Ruthenians). Budapest: Felelős kiadó.Belváros-Lipótváros ruszin kisebbségi önkormányzat, 2003. 64 p.

Ромбай Тіберій Оттович – аспірант
Ужгородський національний університет
Адреса: 88000, м. Ужгород, пл. Народна, 3
E-mail: tiber13@meta.ua

Rombai Tiberii Ottovych – postgraduate
Uzhgorod national university
Address: 3, square Narodna, Uzhgorod 88000
E-mail: tiber13@meta.ua